

Anmeldelser

Dorrit Andersen

ARHUS UNDER STOR- LOCKOUTEN

Arbejder og arbejdsgiver 1899.

Udg. af Erhvervsarkivet

Universitetsforlaget i Århus

1970, 152 s.

Aktiviteten indenfor udforskningen af arbejderbevægelsens historie synes at være stigende. Desværre er det kun lidt, der publiceres. Derfor er det også glædeligt, at Dorrit Andersens bog om 1899-lockoutens forløb i Århus er fremkommet. Hermed er endnu et slør fjernet fra en af de største begivenheder i dansk arbejderbevægelses historie. Der mangler dog endnu en del undersøgelser indenfor dette emne. Bl. a. vil sikkert enkelte flere lokalundersøgelser være af værdi. Kildematerialets karakter og mængde vil dog sikkert sætte sine grænser for, hvor vidt det er muligt at nå.

Dorrit Andersens selverklærede mål med sin bog er at skildre lockoutens forløb på et lokalt plan, og at „give et indblik i de enkelte fagorganisationers virke under en så omfattende og langvarig arbejdsstandsning“ (Forord).

Hvordan var da det organisatoriske niveau i Århus i 1899? Den lokale fællesorganisation skulle i 1899 have 40 tilsluttede fagforeninger med ca. 4000 medlemmer. Udenfor fællesorganisationen skulle der ifølge Dorrit Andersen kun eksistere enkelte mindre betydningsfulde foreninger. Hvad der desværre ikke er overraskende er dette, at Dorrit Andersen ikke er i stand til at fremkomme med oplysninger om organisationsprocenten. Dette er blot et eksempel på, hvor hyppigt man bliver ladt i stikken, når man arbejder med kildematerialet til denne periodes historie. Der er desværre alt for mange lakuner.

For arbejdsgivernes vedkommende påviser Dorrit Andersen, heller ikke overraskende, at disses organisationers niveau var lavere end arbejderne, og at de ikke havde et fælles organ, der bl. a. kunne formidle kontakt til arbejdsgiverforeningen.

Dorrit Andersen underkaster på udmærket vis forholdet mellem arbejder- og arbejdsgiverforeninger en analyse for at søge klarlagt, om der i dette forhold skulle være elementer, der kunne indicere, at lockouten brød ud i 1899. Analysen fører frem til den konklusion,

at der i det lokale århusianske forhold intet var, der kunne føre organisationerne på krigsstien. Således syntes det at være et generelt træk, at adskillige konflikter eller konfliktskabende ting var løst gennem voldgift. Især var dette tilfældet inden for håndværksfagene, mens jernindustrien i Århus var et mere uroligt område. Årsagen til dette mener Dorrit Andersen bl. a. at kunne se i det forhold, at der i industrielle virksomheder var større afstand mellem arbejder og arbejdsgiver, mens kontakten skulle være større mellem den enkelte håndværksmester og hans svende. Hvor generelt denne konklusion kan tages synes usikkert, idet der endnu mangler analyser over de faglige konflikter i denne periode. Det ville være interessant at se, i hvor høj grad virksomhedernes størrelse var af betydning for konflikters udbrud osv.

På baggrund af dette relativt stilfærdige forhold på det århusianske arbejdsmarked – hvordan udspillede lockouten sig så? Hvorfor blev Århus inddraget? Var det, som Dorrit Andersen antyder side 41, skabelsen af landsomfattende hovedorganisationer, der var en af hovedårsagerne? Dette spørgsmål besvares desværre ikke klart. Side 43 er der vage antydninger af, at de århusianske mestre følte sig forpligtet til at lockoute deres svende i kraft af medlemsskab af diverse jyske centralforeninger, som så igen var knyttet til Arbejdsgiverforeningen. At det for-

holder sig således er utvivlsomt rigtigt, idet der ifølge Dorrit Andersens redegørelse i kapitel IV ikke synes at være grunde til en faglig konflikt i Århus på dette tidspunkt.

Men da nu konflikten var en kendsgerning, hvordan forløb den da på det lokale plan? Arbejderne var nok den gruppe, der fra begyndelsen var stærkest rustet rent organisatorisk til at gå ind i kampen. Man følte ikke noget større behov for nydannelser. Den enkelte fagforenings bestyrelse tog sig af sagerne, dog hyppigt suppleret med et særligt lockout-udvalg, som f. eks. Tømrernes Fagforening, der nedsatte et udvalg på 5 mand. Desuden havde fagforeningerne igennem fællesorganisationen en lokal centralledelse, der kunne koordinere de lokale forhold.

Arbejdsgiverne derimod måtte begynde fra bunden. På et møde i Vejle 31. maj besluttedes det at nedsætte et udvalg i alle konflikt-ramte byer, og 5. juni er et sådant udvalg færdigdannet i Århus under navnet Arbejdsgivernes Bureau. Bureauets opgaver var bl. a. at fungere som mellemlid mellem arbejdsgiverforeningens menige medlemmer og dennes forretningsudvalg, samt styre lockouten på det lokale plan. F. eks. ved at overvåge at lockouten blev overholdt, at agitere bl. a. i pressen etc.

Det første problem, der måtte klares, var for arbejdsgiverne at få gjort lockouten så fuldstændig

som muligt og for arbejderne at sørge for, at de udelukkende stod konflikten igennem så godt som muligt.

For arbejdsgivernes vedkommende overlodes det til Bureauet at sikre, at ingen udelukket arbejder forblev i arbejde hos de organiserede mestre. Dorrit Andersen mener, at kunne fastslå, at sådanne metoder til at få stoppet sådanne brud kunne være idømme- lser af bøder, men i øvrigt synes der at have været mulighed for mange former for pression.

Større var arbejdet med at få uorganiserede mestre til at afske- dige deres organiserede svende. Hertil benyttedes f. eks. skriftlige henvendelser med et vist truende indhold. Også i disse tilfælde samt i dem, hvor svende arbejdede for private, skulle bureauet hyppigst have haft held med sig.

Modsat lå arbejdernes interesse i at skaffe arbejde i så stort omfang som muligt til de udelukkede, samt i at hindre skruebrækkeri. Metoderne kunne være at skaffe arbejde hos private og uorganise- rede mestre. Netop de samme for- hold, som arbejdsgiverne søgte at modvirke. I hvor stort omfang det har været muligt at skaffe be- skæftigelse ad denne vej synes umuligt at klarlægge.

Det synes ikke lettere at fastslå i hvor stort omfang, man benyt- tede sig af en tredje mulighed, nemlig at tage arbejde i udlandet. En opgørelse i Demokraten mener Dorrit Andersen er sat for højt. Desuden skelner denne opgørelse

ikke mellem arbejdere, der er rejst til udlandet, og de der blot har fået arbejde hos mestre på landet. Ifølge denne opgørelse skulle der 28. juni være bortrejst mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{2}$ af de udelukkede. Idet det ser ud til at denne opgø- relse ikke lader sig efterkontrol- lere, gør man nok klogt i med Dorrit Andersen at benytte den med forsigtighed. Hun mener, at der kan ligge en agitatorisk inte- resse i at vise, at arbejdsgivernes bestræbelser for at gøre lockouten så effektiv som muligt ikke krone- des med held.

Kunne arbejdsgiverne ikke for- må f. eks. private til at undlade at beskæftige udelukkede, kunne de forsøge ad andre kanaler. Her var f. eks. den mulighed at forsøge hindret, at der blev solgt mate- rialer til dem. Dorrit Andersen me- ner at kunne fastslå, at dette sy- nes at være en afgjort succes for arbejdsgiverne. Alt salg af mate- rialer syntes stoppet i selve Århus. Noget kunne fremskaffes andet steds fra, men dette forekommer at være ringe. En af begrundel- serne for at kunne fastslå denne forholdsregels rækkevidde er bl. a. udtalelser fra arbejderside om, at dette var det værste angreb, der blev rettet mod arbejderne under lockouten.

Betør nu alt dette, at arbejdet lå totalt stille? Det synes ikke at være tilfældet. Noget arbejde kunne de udelukkende finde trods materialestop. Mestrene kunne også holde noget igang f. eks. med lærlinge som arbejdskraft. Des-

uden var der den mulighed, at en mester kunne få dispensation, hvilket dog var vanskeligt.

Lockouten i Århus var selvfølgelig som andre konflikter også præget af en vis propagandavirk-somhed. Hertil benyttedes bl. a. dagspressen, hvor hver part havde sine talerør. For arbejdernes vedkommende ser det ud til, at deres agitation næsten udelukkende førtes via Demokraten, foruden at der afholdtes en del møder. Arbejdsgiverne måtte også på dette punkt kaste sig ud i noget nyt. Interessant er det at iagttage, at hovedparten af propagandamaterialet synes at stamme fra arbejdsgiverforeningen. Det var altså et centralt ledet fremstød. Dette er et eksempel blandt mange på, at arbejdsgiverne i højere grad var underlagt en central styring end arbejderne. Noget arbejdsgiverne betragtede som værende af væsentlig betydning. Det var da også et krav fra dem til DsF, at denne organisation skulle styrke sin magt over underorganisationerne.

At dømme ud fra det „officielle“ propagandamateriale synes stridens to parter begge at være præget af enighed og solidaritet. Dorrit Andersen forsøger at komme ind bag facaden for at se, om dette nu også var tilfældet. Det var det stort set. Også her spiller vel kildematerialets karakter ind. Eventuel murren i gelederne er ikke noget, man i konflikt er interesseret i at markere udadtil, og de eventuelle utilfredse synes ikke

selv at have givet sig til kende skriftligt eller på anden måde.

Dog kan det iagttages, at Snedkernes Fagforening var i opposition til DsF, den århusianske fællesorganisation og Demokraten. Så længe lockouten kun var en snedkerlockout var snedkerne udsat for et vist pres fra bl. a. DsF for at få vedtaget overenskomsten. Men da generallockouten var en kendsgerning ser det ud til, at de forskellige fagforeninger stillede sig på linie vendt mod arbejdsgiverne. Nu må man dog ikke forledes til at tro, at der slet ikke manifesterede sig divergenser mellem f. eks. fagforeningsledere og menige medlemmer. Da man i august måned diskuterede forligsforslaget i de forskellige foreninger ses det flere steder, at lederne anbefalede forliget, mens dele af de menige medlemmer ofte var for en fortsættelse af konflikten, vel nok fordi man fandt DsF for eftergivende. Dette er vel et fænomen, der kan iagttages ved alle konflikter. Men som sagt, udadtil manifesteredes enighed.

For arbejdsgivernes vedkommende kan der iagttages en større grad af uenighed. Tilsyneladende bundede det i forskellige former for politisk opfattelse. Det kan således ses, at nogle af de opponerende arbejdsgivere tilhørte Venstre-reformpartiet, der stod i opposition til regeringspartiet Højre og dermed til store dele af arbejdsgivergruppen. I det hele taget var arbejdsgiverne som gruppe be-

tragtet nok mindre homogen end arbejderne.

Da forliget mellem DsF og Arbejdsgiverforeningen var en kendsgerning i september måned, hvordan blev reaktionen da i Århus? Efterlevedes forligets bestemmelser etc.? Angående det sidste spørgsmål besvarer Dorrit Andersen dette bekræftende. Således blev forligsbestemmelsen om, at de udelukkede skulle genansættes på deres gamle arbejdspladser efterlevet uden større problemer. Der kunne være småepisoder på grund af skruetrækkere, der var i arbejde hos forskellige mestre. Men de store problemer skulle disse ikke have givet anledning til.

Reaktionen på forliget blandt arbejderne i Århus synes at være præget af sejrstemning. Men også i dette tilfælde var det mest ledernes syn, der kom frem. Begrundelsen for, at der skulle være tale om en sejr var denne, at fagforeningerne var intakte, at arbejdsgiverne ikke havde haft held til at ødelægge dem. Som nævnt af Dorrit Andersen skulle dette ikke have været arbejdsgivernes mål, men det optrådte i arbejdernes argumentation, og hvis det var en oprigtig argumentation måtte sejrstemningen anses for ret naturlig.

Visse reelle følger af lockouten kan også iagttages i Århus. Således var kontingentforhøjelser noget af det første, der blev debatteret. Forhøjelserne blev da også en realitet i adskillige tilfælde. Et andet punkt af interesse er op-

fordringen til støtte af den kooperative bevægelse. Man tog sit udgangspunkt i arbejdsgivernes resultatrige blokade af materialeleverancer og ønskede derfor flere former for produktionsforeninger end dem, man havde i forvejen for at kunne stå mere frit i en fremtidig konflikt. Endelig kunne der visse steder ses en stigning i organisationsprocenten.

I sin konklusion betoner Dorrit Andersen stærkt og berettiget arbejdernes organisatoriske aktivitet i de foregående år som en årsag til, at disse stod sig så godt i kampen og ikke kom ud i et økonomisk sammenbrud. Her skulle f. eks. fællesorganisationen have spillet en ikke uvæsentlig rolle. Udover de følger af lockouten, der er omtalt ovenfor, skulle der i Århus især kunne ses politiske følger, hvilket bl. a. kom til udtryk ved byrådsvalget januar 1900, hvor socialdemokratiet gik frem. En tendens, der også skulle kunne iagttages i andre byer.

Dorrit Andersen må komplimenteres for et redeligt og sobert arbejde, der klart redegør for de problemer, der udspillede sig under lockouten i en enkelt by. Lad os håbe, at der vil fremkomme detailundersøgelser om lignende emner i fremtiden, således at det vil blive muligt at danne sig et helhedsbillede af lockouten. Forhåbentlig vil manglen på kildemateriale ikke volde for store problemer.

Jens Frese

STALINS GENGANGERE

Erindring og dokumentation.
Gyldendal 1970, 234 s.

„Det er godt, at Kai Moltke ikke er død ... for med bogen ... har han gjort sig fortjent til sene tider af den historisk – politiske viden-skab ..., og han ... har kunnet gøre bod for disse yderst beklage-lige handlinger“ (bl. a. Moltkes forsvar i 1950 for Moskvaproces-serne). (Information 12.11.1970). – “Også Kai Moltke har meldt sig blandt dem, der ved tilnær-melsen til støvets år vælger at føre sig frem for offentligheden med bodsøvelser for tidligere kom-munistisk virksomhed ...“ (Ti-den, 1971, nr. 2. s. 22) Det er reaktioner af denne art, Kai Molt-kes bog „Stalins Gengangere – Erindring og dokumentation“, der kom i okt. 1970, fremkalder hos en Carl Heinrich Petersen og hos en Ib Nørlund. En anmeldelse, der ikke (også) skulle gøre gamle mellemværender op, kunne f. eks. se sådan ud:

Under overskriften „Blodig so-cialistisk internationalisme“ rede-gør Moltke for de stalinistiske ud-rensninger i sidste halvdel af 30'erne blandt de tyske, finske, ungarske, baltiske og polske kom-munister, der fuldbyrdedes ved, at Kominterns eksekutivkomité i 1938 traf beslutning om at opløse Polens kommunistiske Parti „på

grund af forræderisk virksomhed over for Sovjetunionen“. Først ef-ter SUKP's 20. kongres i febr. 1956 blev det i en erklæring fra en kommission bestående af repræ-sentanter for en række kommuni-stiske partier, der deltog i kon-gressen, fastslået, at denne opløs-ning havde været ubegrundet.

Dernæst behandler Moltke dels de store udrensninger sidst i 30'erne, dels det i dag stadig ufuldendte opgør med den deformerede retsorden i samme peri-ode. Dette sidste eksemplificeres ved en gennemgang af Jakir-sagen. Marskal Ion Jakir blev i 1937 vilkårligt henrettet efter den mystiske Tukhatjevski-proces. På den 2. kongres i SUKP i 1961 blev Jakir rehabiliteret, men symptomatisk for det ufuldendte retsopgør er det, at et indlæg fra sønnen, historikeren Peter I. Jakir, der opregnede Stalin-tidens for-brydelser og protesterede mod den delvise rehabilitering efter 1968 af stalinismen i bl. a. partitids-skriftet „Kommunist“, blev nægtet optagelse sammesteds. Mens Sta-lin-tidens vilkårligheder, overgreb og forbrydelser igen bagatelliseres eller forties, rettes skytset mod de kredse, der ønsker et tilbundsgå-ende opgør med udartningerne.

I dette afsnit analyseres iøv-rigt indgående udviklingen efter SUKP's centralkomité-møde febr./marts 1937, der fastlagde det ideo-logiske grundlag for de store ud-rensninger i 1937/38. Ifølge Prav-da af 7. 2. 1964 blev 1108 af 1966 delegerede på SUKP's 17.

kongres i begyndelsen af 1934 tilintetgjort, mens 70 % af centralkomiteens medlemmer blev likvideret. Det var ved denne lejlighed, at resterne af det oprindelige bolsjevistiske parti fik dødsstødet og måtte vige for et de facto enkeltmands-diktatur, samtidig med at Stalin skaffede sig en „pålidelig prætorianergarde og sin nye sociale basis i et bredt og brovtende bureaukrati“ (s. 95)

Moltke formulerer i denne forbindelse en række overvejelser vedr. retsgrundlaget under og efter den socialistiske revolution og vedr. den af SUKP's centralkomité – i 1937 knæsatte opfattelse, at „jo nærmere et samfund nåede mod socialismens virkeliggørelse, desto skarpere blev klassekampen, skønt de udbyttede klasser var likviderede og magtesløse, en „teori“, der nødvendiggjorde processer, dødsdomme og repressalier. Disse overvejelser lider under den svaghed – som iøvrigt er karakteristisk for hele bogen – at det ikke lykkes Moltke at trænge til bunds i spørgsmålet om, hvorfor retsplejen i Stalin-tiden perverteredes.

Generelt behandler Moltke derpå de skiftende metodologiske principper for den sovjetiske historieforskning. Hvor Krustjof i 1956 krævede en historieforskning ud fra princippet om „videnskabelig marxistisk objektivisme“ blev kravet om „partiånd“ (partinost) allerede året efter det overordnede princip for „sand“ videnskabelig historieforskning. Træf-

fende karakteriserer Moltke den officielle marxistiske historieviden-skabs dilemma som dette, at „det alene tilkom de vekslende partispidser ud fra øjeblikkets behov at rationere viden om og fortolke også fortidens begivenheder“. (s. 132) Eller som f.eks. den tyske kommunismeforsker Hermann Weber har udtrykt det.. „historien bliver en tilbageprojiceret nutid eller rettere sagt en nutid, således som den tegner sig for partiets ledere.“¹

I bogens fjerde hovedafsnit analyseres Sovjetunionens nationalitetspolitik i 20'erne og 30'erne. Her redegøres indledningsvis for Lenins syn på den nationale politik, dvs. konkret på de sovjetiske nationaliteters og nationale unions-republikkers rolle. Redegørelser vedr. udformningen af Sovjetunionens første føderative forfatning. Lenins nationalpolitiske kommentarer fra slutningen af 1922 – først offentliggjort efter 1956 – refereres indgående og konfronteres med Stalins „indirekte“ opgør med Lenins opfattelse på SUKP's 12. kongres i april 1923. Mens Lenin advarede mod kunstigt at fremskynde nationers eller deres statsdannelsers sammensmeltning – der sås som

¹ I en analyse af SED's historieforskning vedr. KPD's historie i Hermann Webers indledning til O.K. Flechtheim: Die KPD in der Weimarer Republik“, Frankfurt a. Main, 1969, s. 16

en organisk, biologisk proces – var tvang og pression de karakteristiske midler i Stalintidens nationalitetspolitik. Den udartning, som var disse princippers konkrete udtryk, dokumenteres med en oversigt over stalinismens „systematiske udryddelseskampagne mod de indfødte kadrer indenfor den lokale statsmagt og blandt de ikke-russiske aktivister indenfor de lokale kommunistpartier.“ (s. 194), et opgør, der skete under påberåbelse af kamp mod resterne af borgerlig nationalisme i unionsrepublikkerne. I dette afsnit skildres udrensningerne i bl.a. Usbekistan, Grusien, Armenien og Aserbaidjan og deportationerne i 40'erne af en række små folkeslag og nationaliteter, f.eks. tatarerne fra Krim.

Moltke sætter også under redegørelsen for nationalitetsspørgsmålet et skarpt skel mellem Lenin og Stalin, idet det med relation til dette spm. hævdes, at „stalinismens nationalitetspolitik fulgte den diametralt modsatte vej (af Lenins).“ (s. 174). Også på dette punkt forekommer det, at Moltkes analyse ikke er dybtborende nok. Hvad er baggrunden for, at Lenin i sine dec.-notater af 1922 konstaterer, at tesen: nationernes selvbestemmelsesret – med friheden til at udtræde af unionen – havde lidt skibbrud? Dette centrale spørgsmål går Moltke let hen over og det er ellers afgørende netop i denne forbindelse. Hvis svaret f.eks. er, at dette skibbrud er en logisk konsekvens af den

„demokratiske) centralism cek Ossowski netop udgiven i – konfrontation lig en kontinui stemmelsesrette skibbrud, an magtschauvinis skud på stamm indskrænkede s det er en kont differentieret a ficielt postuler i dag og som gør op med.

Sammenfatte at Moltkes bo række afgørene er således ikke dækning for de om Moltke ikke sig sigtet med l rede sigte er med nystalinis som „gamle do en tilsætning dets teknokrat med dettes a (s. 7). Mere k grebet dels til tede opgør me til invasionen som forstås so af stalinismens f nalpolitik“ (s.

² Jacek Ossowski, *Die deutsche Arbeiterbewegung. Eine bleme soziali Verlag Neue 1971, s. 42-4*

nystalinismens autoritære stats-teori" (s. 15). Men som det skulle fremgå af referatet af bogen ovenfor behandler Moltke hovedsageligt udrensningerne i 30'erne, altså en side af stalinismen. Bogen lider altså på dette plan under den svaghed, at der uden nogen egentlig begrebsafklaring postuleres en kontinuitet mellem udrensningerne i 30'erne (og de dengang hævdede rets- og nationalpolitiske „teorier“ som deres legitimation) og hvad der ret dif-fust samles under begrebet nystalinisme.

Det er altså vigtigt at fastholde, at bogens emne – trods dens unu-ancerede tale om hhv. gammel – og nystalinisme – er de stalinisti-ske udrensninger, men selv med dette udgangspunkt er der svaghe-der i Moltkes analyser og de træ-der særligt tydeligt frem i redegø-relsen for udrensningerne blandt de udenlandske kommunister. Bortset fra skildringen af opgøret med de polske kommunister ind-skrænker redegørelsen sig hovedsa-geligt til en gengivelse af en række korte biografier over udrensnin-gens ofre, f. eks. for KPD's ved-kommende bl. a. Remmele, Neu-mann, Eberlein og Wollweber. Dette afsnit ville have vundet be-tydeligt ved, at Moltke i en række hovedtræk havde skitseret Komin-terns linie i den pågældende pe-riode og på den baggrund have indflettet de enkelte biografier. Nu sker det ikke og er medvir-kende til at bogen selv efter gen-tagne læsninger efterlader et dif-

fust ind-sesramm

Dette ken af b sen for ger kun større s og anal Moltke sammen linismer fulgt d foreslæ – og Ze for en Stalin:

unionen c) som Moltke omridse ville sel ningern været f sammer Moltke denne der still skulle både g (s. 238 ved de ende al neret.

På savnes visning register dette danske

³ Repli „Zer

Alt i alt: Foran os har vi en
detailmærket redegørelse med en
række tilløb til egentlige analyser,

men den savner stærkt teoretisk
afklaring og stringens.

Hans-Ludwig Evermann

Carl Heinrich Petersen

DANSKE REVOLUTIONÆRE

Ideer, bevægelser og personligheder. Borgens Forlag, 1970. 385 s.

Den danske venstrefløjsopposition har hidtil kun interesseret historikerne i beskedent omfang, ligesom den stort set er blevet negligeret af de officielle socialdemokratiske partihistorier. Carl Heinrich Petersens bog med tekster af de danske revolutionære fra 1880'erne til 1930'erne udfylder derfor et tomrum. Udgiveren har særlig gode forudsætninger for at behandle et sådant emne. Han har deltaget i mange former for politisk aktivitet på venstrefløjen og gennem en lang årrække beskæftiget sig med arbejderbevægelsens og især de revolutionære retningers historie.

I en omhyggelig indledning redegør CHP bl. a. for de kriterier, han har behandlet stoffet efter. Han fremhæver sin personlige sympati for de gamle revolutionære, en sympati, der også præger de biografier, der ledsager bogens tekster. Han gør med rette opmærksom på, at det ikke lader sig gøre at skrive fuldstændig objektivt om brændbare politiske emner. Det må understreges, som CHP selv gør, at hans vurderinger af de behandlede personer ikke er afhængige af partiskel, men snarere følger en idealistisk-moralsk målestok, et skøn over

ærligheden i de pågældendes overbevisning, for han har gjort den erfaring, „at ideologisk mærke og medlemskort ingenlunde er afgørende for de personlige og politiske kvaliteter“. Det kan ikke undre, at CHP med denne indstilling ofte må indtage en kritisk holdning til forskellige træk i Socialdemokratiets kompromisfyldte udvikling, især når han ser den repræsenteret af „pampertyperne, de kyniske stræbere og de principløse „realpolitikere“.“ (s. 67) Til sammenligning kan anføres den indstilling, man møder i Lise Tøgebys kildeudgave „Var de så røde?“ (1968), hvor Socialdemokratiets reformistiske, realpolitiske udvikling i udgiverkommentaren betragtes som sund og rigtig, og venstreoppositionen derfor behandles ret uforstående. En sammenligning mellem de to bøger understreger således, at emnet stadig er politisk aktuelt og vurderingerne af det følgelig subjektivt (politisk) prægede.

„Danske revolutionære“ er som nævnt en kildeudgave, hvori der er optrykt pjecer og avis- og tidsskriftartikler, forfattet af de revolutionære. Endvidere gengives i et enkelt tilfælde nogle båndoptagne erindringer. De forskellige tekster er forsynet med noter og som før omtalt med biografiske indledninger, hvor udgiwerens store kendskab til emnet udnyttes. Ud over materiale fra Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv har han indsamlet talrige oplysninger ved samtaler med de biograferedes

slægtninge og venner, ligesom han selv har kendt flere af dem personlig.

Alle forfattere i bogen er bragt sammen under fællesbetegnelsen „revolutionære“. Herved skal forstås, at de havde visse synspunkter fælles i hvert fald på det tidspunkt, de skrev de her trykte bidrag. Det fælles for dem var i følge CHP, at de ønskede en radikal ændring af samfundsforholdene med afskaffelse af den private ejendomsret til jord og produktionsmidler til fordel for fællesejendom og folkeligt selvstyre. Hertil kom en udpræget skepsis over for parlamentarismen og forhandlingsvejen som middel til at opnå disse mål.

Man kan sige, at den første forfatter i bogen, socialdemokraten og arbejderdigteren Oskar Hansen, falder lidt ved siden af i dette selskab; men han er formodentlig medtaget som en optakt til bogen, fordi udgiveren har ment, at hans digte udtrykker følelser, der kan opfattes som fælles for hele arbejderbevægelsen.

Herefter følger så de egentlige revolutionære, begyndende med repræsentanter for den venstreopposition af revolutionære marxister, der ekskluderedes af Socialdemokratiet i 1889, nemlig F. J. Nielsen-Kolding, Nicolaj L. Petersen og Gerson Trier. De tre var mellem initiativtagerne til det forsøg, der gjordes i 1890 på at skabe et revolutionært parti. Partiet eksisterede dog kun ca. tre år, og da eksklusionerne ophævedes

1901, vendte Trier og Nicolaj Petersen tilbage til Socialdemokratiet, hvor de fortsatte oppositionen. Nielsen-Kolding genoptog først senere det politiske arbejde og da som „ansvarlig“ socialdemokratisk politiker – en ikke ualmindelig udvikling blandt de revolutionære. De her aftrykte pjecer har som hovedtema forholdet til Socialdemokratiet og dets reformistiske politik, der forkastes som uegnet til at opnå de ønskede ændringer i samfundsforholdene. Gerson Trier var nok den betydeligste teoretiker af de tre og er her repræsenteret med den velskrevne artikel fra 1902 „Socialdemokratiet og de borgerlige partier“ og „Min udtrædelse“ fra 1916, hvor han begrundet sin udtrædelse af Socialdemokratiet i protest mod Staunings indtræden i den radikale regering.

For sig selv står bogens næste forfatter, anarkisten J. J. Ipsen. Han var journalist ved „Socialdemokraten“, men blev under et ophold i Paris 1889-99 overbevist anarkist. Efter hjemkomsten virkede Ipsen for sine ideer ved en ret omfattende foredrags- og skribentvirksomhed, der placerede ham som landets eneste anarkistiske forfatter af betydning. Hans produktion er her repræsenteret af pjecen „Slip menneskene løs!“ fra 1910, hvor han fremstiller anarkismens hovedtanker i overensstemmelse med udenlandske teoretikere.

De tre næste revolutionære Ernst Christiansen, Sigvald Hell-

berg og Johs. Erwig begyndte deres politiske karriere i SUF (Socialdemokratisk Ungdomsforbund), der under 1. Verdenskrig kom til at stå for en stærk modstand mod Socialdemokratiets samarbejde med de borgerlige partier. De blev de tre ledende ved oprettelsen 1919 af „Danmarks venstresocialistiske Parti“, der i 1920 skiftede navn til „Danmarks kommunistiske Parti“. I dette parti kom de til at tilhøre en slags højrefløj i strid med moskvatro kommunister. Sammen med en gruppe partifæller vendte Christiansen og Hellberg i 1930 tilbage til Socialdemokratiet, mens Erwig var død i 1926. Ernst Christiansen, senere minister u.p. 1955-57, er sammen med Erwig repræsenteret med en pjece fra 1919 „Striden i Socialdemokratiet“, hvori modsætningsforholdet mellem SUF og Socialdemokratiet analyseres og reformisme og partityranni angribes. I pjecen fra 1920 „Hvad vil venstresocialisterne?“ anslås stort set samme strenge.

I første del af bogen er det altså forholdet til Socialdemokratiet, der er hovedtemaet i de aftrykte tekster. I anden halvdel er det forholdet til kommunismen og udviklingen i Sovjet, samt de voldsomme indbyrdes stridigheder på venstrefløj, der står i centrum. Syndikalist Chr. Christensen er ikke, som man måske kunne have ventet, repræsenteret med et bidrag, der kunne belyse den betydelige syndikalistiske bevægelse

før 1920. CHP har derimod valgt to bidrag, der illustrerer Chr. Christensens personlige politiske udvikling efter 1920, en udvikling, han dog ikke var alene om at gennemgå. Pjecen „Moskva og Syndikalismen“ fra 1921 indvarsler samarbejdet mellem Syndikaler og DKP og er ganske overvældende positiv over for bolchevismen. Lederartiklen fra 1937 „Den røde gestapo“ viser, hvorledes desillusionen nu er kommet til Chr. Christensen efter den første Moskvaproces 1936 og den stalinistiske terror under den spanske borgerkrig.

Særlig opmærksomhed vies dernæst begivenhederne i 1922, hvor en kommunistisk venstreopposition søgte at bemægtige sig herredømmet i partiet ved et kup. Pjecen „Kommunister kontra syndikaler“ (1922) af Johs. Erwig, Marie Nielsen og Sigvald Hellberg er vendt mod kupfolkene og indeholder en redegørelse for partiets historie indtil da. En motivering for kuppet gives i pjecen „Udviklingen i den revolutionære bevægelse i Danmark“, som Karl V. Jensen skrev 1922. Beklageligvis kan CHP kun referere denne pjece, da forfatterens arvinger har forbudt offentliggørelsen. Karl V. Jensen var kommunist det meste af sit liv, indtil han i 1959 fulgte med over i Socialistisk Folkeparti. Han var i en årrække direktør for GMAC (General Motors Acceptance Corporation) i Danmark, en noget usædvanlig karriere for en overbevist kommunist.

Den næste forfatter Thøger Thøgersen kan desværre af lignende grunde også kun refereres. Pjecen „Hvorfor et kommunistisk parti?“ udkom 1928, mens Thøgersen var formand for DKP. Han blev senere afsat under beskyldninger for „højreopportuniste“. Denne anklage underbygges dog ikke af den her refererede pjece, snarere tværtimod.

Den eneste kvinde, der er med i bogen, er kommunelærerinde Marie Nielsen, der i 1918 var initiativtager til oprettelsen af det første kommunistisk orienterede parti i Danmark, „Socialistisk Arbejderparti“. Hun er repræsenteret med fire tekster. De tre første er fra 1918 og vidner bl. a. om de store forventninger, den russiske revolution skabte blandt revolutionære, også her i landet. Hun var medstifter af DKP, men blev ekskluderet af partiet to gange, anden gang i 1936, da hun åbent protesterede mod den første Moskvaproces. Pjecen „Kampen om Trotski“ fra 1937 viser hendes kritik af udviklingen i Sovjet og hendes sympati for trotskismen.

Bogens sidste tekst er nogle meget fængslende erindringer af en syndikalist og senere kommunist Andreas Fritzner. Erindringerne er gengivet efter en båndoptagelse fra 1963. Ved læsningen heraf mindes man om det ønskelige i, at historikerne i langt højere grad end hidtil bliver interesserede i at tilvejebringe sådanne båndoptagelser med folk, der af den ene eller den anden grund ikke er i

stand til eller interesserede i selv at skrive erindringer. Erindringerne handler om Fritzners virksomhed før 1920 i den ungsocialistiske bevægelse og Fagoppositionens Sammenslutning, de talrige konflikter med myndighederne bl. a. som en følge af deltagelse i diverse extraparlamentariske aktioner og kampen for at få retten til militærnægtelse anerkendt.

Alle de i bogen repræsenterede kommunister har det til fælles, at de i hvert fald på et eller andet tidspunkt har været i konflikt med partilinen. De altid Moskva-tro partigængere har ikke CHP's interesse.

Et vigtigt tillæg til bogen indeholder programmet for den syndikalistiske fagoppositionens sammenslutning 1910, retningslinjer for Danmarks socialistiske Arbejderparti fra et flyveblad 1918, samt det kommunistiske partis love fra 1920 og fra 1930'erne, der illustrerer partiets udvikling i centralistisk retning og dermed den baggrund, som oppositionen virkede på.

Til slut er det på sin plads at fremhæve det fine billedmateriale i „Danske revolutionære“ og endvidere at gøre opmærksom på, at bogen afsluttes med en glimrende kronologisk oversigt over blade og tidsskrifter udgivet af eller med tilknytning til arbejderbevægelsen, udarbejdet af Willy Markvad Hansen.

CHP's bog må betegnes som et pionerarbejde og har derfor

krav på en betydelig interesse, som da også har givet sig udslag i udsendelse af et 2. oplag, og som

forhåbentlig vil inspirere til yderligere forskning på området.

Dorrit Andersen

Per Salomonsson

SOVJETUNIONENS
HISTORIE 1917-1967

*Paludans fol-bibliotek, 1967,
384 s.*

Med Per Salomonssons bog foreligger det første danske forsøg på at give en samlet fremstilling af Sovjetunionens historie. Et sådant forsøg byder naturligvis på mange vanskeligheder. En af de største er at foretage en relevant udvælgelse af det store stof, især når man som her har skullet dække 50 års historie på 384 sider; forf. kalder iøvrigt sit emne for „verdenshistoriens største revolution“, hvordan han så har båret sig ad med at måle det! En anden vanskelighed består i at foretage en afvejning og vurdering af de mange og undertiden tendentløse fremstillinger, som foreligger om emnet på fremmede sprog, og som naturligt er blevet anvendt som forlæg for bogen. Hvad dette sidste problem angår, udmærker denne fremstilling sig ved næsten ingen moraliseren eller tagen parti; kun undtagelsesvis falder der et par skulderklap af eller løftes en pegefinger. Bevidst har forf. søgt en afdramatiseret form på det ellers i mange henseender stærkt dramatiske stof. Vil man forsøge at placere S.s bog i et groft og dermed forenklet skema over højre-, venstre- eller centrumssynspunkter, befinder den sig i centrum, måske dog med en

svag hældning til højre. Argumentationen i fremstillingen er ligeledes behageligt fri for dogmatiske synspunkter af enhver art. I det store og hele er bogens oplysninger også korrekte, selv om enkelte positive fejl har indsneget sig.

Det kan dog ikke nægtes, at en række indvendinger kan rettes mod denne fremstilling, og jeg skal i det flg. tage nogle punkter op til drøftelse, idet det må understreges, at den tildelte plads kun tillader en meget summarisk behandling af problemerne. I forordet fremhæver S. som særligt detaljeret behandlede emner i bogen: forudsætningerne i det gamle samfund, selve magtovertagelsen, magtkampene i den sovjetiske partiledelse og konflikten mellem Sovjetunionen og Kina. Ved læsningen af fremstillingen springer det i øjnene, *hvor* stor betydning S. tilsyneladende tillægger disse magtkampe, ja fremstillingen er klart domineret af en detaljeret beskrivelse af de mange intriger, kup, mord etc. (eller formodede intriger, kup, mord etc., for ofte drejer det sig blot om uunderbyggede formodninger), som har karakteriseret de 50 års *politiske* historie, der beskrives. Det er nemlig i overvejende grad Sovjetunionens politiske historie i bedste kremlnologiske stil, S. har beskrevet. Af visse steder i teksten synes det at fremgå, at forf. anser sig selv for at være marxist. Hvis dette er tilfældet, må man sige, at denne marxisme ikke har præget fremstillingen, der er stærkt –

og efter min opfattelse for stærkt – personcentreret og uden en adækvat redegørelse for økonomiske og sociale forhold. Jeg vil tro, at de fleste ikke-marxistiske historikere ville gøre meget mere ud af en omfattende redegørelse for netop den sociale og økonomiske udvikling i de forskellige faser af Sovjetunionens historie. Jeg vil ligeledes tro, at ikke-marxistiske historikere ville lægge mere vægt end S. på at beskrive, hvilken rolle den bolsjevikiske ideologi har spillet, både før og efter magtovertagelsen ved kuppet i 1917. I denne fremstilling får læseren på intet tidspunkt en tilstrækkelig redegørelse for dette vigtige spørgsmål eller iøvrigt en omfattende og systematisk definition af de fundamentale bolsjevikiske doktriner, før og efter konfrontationen med den russiske og europæiske virkelighed. Marxist eller ikke-marxist, man kommer næppe uden om at tage stilling til spørgsmålet, om udviklingen i Rusland siden 1917 i en vis forstand kan siges at være „historisk nødvendig“ og en bekræftelse af de marxistiske doktriner (sådan som især sovjetiske historikere hævder det), eller om det historiske forløb siden 1917 tværtimod skal ses som ét af mange mulige forløb (ja, måske endda som en afsporing af en udvikling i analogi med den vesteuropæiske/nordamerikanske) og som en afkræftelse af den marxistiske opfattelse, idet begivenhederne vurderes som en klar demonstration af den *politiske* domi-

nans over det økonomiske/materielle. Afsnittet pp. 19 ff. kunne have dannet udgangspunkt for en behandling af dette problem. Det hedder her, at „marxismen gav en videnskabelig basis for den revolution, som alle russiske revolutionære ønskede måtte komme“. På den foregående side har forf. imidlertid selv påpeget den stærke uenighed, der herskede blandt russiske marxister indbyrdes om fundamentale spørgsmål, således at man med føje kunne spørge, hvor videnskabeligheden bliver af i denne *politiske* uenighed. (Til overflod skriver S. p. 25, at Lenin kun har skrevet ét eneste „virkeligt videnskabeligt værk“; denne karakteristik af Lenins ungdomsværk implicerer vel, at Lenin i øvrigt tænkte og handlede politisk?).

Trods denne mangel undlader forf. imidlertid ikke at anvende marxistiske og bolsjevikiske begreber, men da han ikke definerer dem, lades den almindelige læser i stikken. Den p. 55 lovede redegørelse for Lenins ideer er heller ikke tilfredsstillende, og det fundamentale spørgsmål: hvad var leninisme i modsætning til den „ortodokse klassiske marxisme“ (der nævnes p. 56 men heller ikke nærmere defineres) lades i realiteten ubesvaret. Det er så meget mere beklageligt, som dette er et af kærnespørgsmålene i Ruslands nyeste historie: at en lille gruppe mennesker af fortrinsvis borgerlig herkomst og med en (delvis) akademisk uddannelse forsøgte at be-

skrive den russiske sociale og politiske virkelighed ved hjælp af et sæt doktriner, som var udviklet i en helt anden social sammenhæng, nemlig den vesteuropæiske. Og ikke nok med det, de ønskede også for enhver pris at *omdanne* det russiske agrarsamfund til et moderne industrisamfund på rekordtid.

Hvad var det, der skete i Rusland i 1917? På fremstillingens første side betegner forf. det nye samfundssystem i Rusland som „socialistisk“ og han udtrykker den formening, at der „utvivlsomt [er] en fundamental og afgørende forskel på de to måder, hvorpå et moderne industrielt samfund kan opbygges og fungere“. Bortset fra, at der jo udmærket kan tænkes flere end to forskellige måder, savner man i fremstillingen en egl. påpegning af disse forskelle. Hvor er den afgørende forskel? I henseende til økonomisk, politisk eller social lighed? Dette benægtes indirekte af bogen, ja. p. 222 synes S. at tilslutte sig opfattelsen af, at en *ny klasse* har taget magten i stedet for den gamle. (Forf. gør herunder – og med rette – op med det „gamle marxistiske klassebegreb“). Implicit i bogens beskrivelse synes forf.s konklusion at være, at det er i henseende til effektiv undertrykkelse og udryddelse af nationale, politiske og sociale problemer, det sovjetiske system har udmærket sig. Hvis forf. imidlertid eksplicit havde gjort rede for sin opfattelse, havde man ikke haft behov for at gætte sig

frem. Men bogen savner konklusioner, også en afsluttende og opsummerende konklusion.

Det er rigtigt, at de nye magthavere, der forestod opbygningen af det nye Rusland, kaldte systemet for „socialistisk“. Hvis man imidlertid i stedet herfor sætter „industrielt“ og analogt hermed „industrialisere“ i stedet for „socialisere“ etc., tror jeg, man får en mere dækkende beskrivelse af fænomenet. Udviklingen i Rusland siden 1917 kan betragtes som den første succesrige U-landsrevolte mod det rige, industrialiserede og dermed økonomisk og militært overlegne Vesten. Det sovjetiske eksperiment var det første forsøg på en „indhentende industrialisering“, som senere er blevet kopieret i andre U-lande. Denne proces satte først for alvor i gang med Stalins femårsplaner efter et første forhastet tilløb under „Krigskommunismen“.

Læsningen af bogen fremkalder spørgsmålet, hvem den egl. er beregnet på? Hvis den er beregnet på den brede offentlighed, forudsættes alt for meget bekendt. Det svirrer med navne og begreber, som ikke mere nærmere defineres eller forklares. Er fremstillingen derimod beregnet på studerende ved de læreanstalter, hvor der undervises i historie, må konklusionen blive, at den ikke kan måle sig med eksisterende udenlandske værker af tilsvarende omfang som f. eks. v. Rauch, Treadgold, Ruffmann, Nettl, Sorlin. Dette skyldes bl. a. det manglende noteapparat,

dvs. henvisninger til de fremstillinger og kilder i øvrigt, som bogen bygger på, og angivelse af alternativ litteratur, når det drejer sig om kontroversielle spørgsmål, der har været genstand for forskellige fortolkninger. I forbindelse med dette, kan man nok undre sig over den meget nødtørftige litteraturliste, der kun indeholder nogle få engelsksprogede fremstillinger udover de få danske bøger om emnet. Hvilket kriterium er her lagt til grund? En mere systematisk strukturering af stoffet i flere og mindre afsnit til fordel for den nuværende opdeling i en række for store kronologiske afsnit ville også have højnet bogens værdi, og det så meget mere som der ikke findes sagregister.

Til slut er det nødvendigt at komme ind på bogens sprog, der ofte er under al kritik. Undertiden er det ikke muligt at afgøre, om det der skrives, er udtryk for forf.s egen opfattelse, eller om han refererer andres. (se f. eks. pp. 21 om de sociali-

stiske ideers opståen, 44 om 1905-revolutionen og 61 om Kamenevs opførsel). I det hele taget er sproget ikke ordentlig bearbejdet, og det vrirler med helt elementære fejl, ligesom mange ord er faldet ud. Undertiden, som p. 79 andet afsnit går sproget helt i stykker, til andre tider kan man kun med meget god vilje få mening i uklarhederne. Det burde heller ikke være noget urimeligt krav – og er i øvrigt heller ikke nogen uoverkommelig opgave – at følge et konsekvent system ved translittereringen af russiske ord til dansk. Gengivelsen af ikke-over-satte navne på aviser o.l. ligesom betegnelsen „tsarevna“ for zarens kone tyder ikke på noget overvældende kendskab til russisk.

Trods disse kritiske indvendinger bør det imidlertid understreges som noget positivt, at der nu er lejlighed til for et bredt publikum på dansk at få en indføring i et vigtigt samtidshistorisk emne.

Bent Jensen

Ursula Schmiederer

DIE SOZIALISTISCHE VOLKSPARTEI DÄNEMARKS – EINE PARTEI DER NEUEN LINKEN

*Probleme sozialistischer Politik 14,
Frankfurt/M 1969, 192 s.*

Ursula Schmiederers arbejde „Danmarks socialistiske folkeparti. Et parti af det nye venstre“ kan ifølge sagens natur ikke blive det definitive historiske værk om Socialistisk Folkepartis første 8 år. Men vi er ikke forvænt med danske partihistorier eller blot behandlinger af partihistoriske problemer. Socialdemokratiet fyldte i oktober 100 år, men endnu er der ikke udkommet nogen akseptabel partihistorie. Det er derfor muligt, ja sandsynligt, at Schmiederers arbejde i mange år kan blive det eneste om emnet. Hun har da også udnyttet det forhåndenværende offentliggjorte kildemateriale udmærket. Skal man videre, må der skaffes nyt stof fra parti- og privatarkiver. Man kan allerede nu have bange anelser om, at meget her er gået tabt.

De problemer, et værk som det foreliggende emne må behandle, er især følgende: 1. Hvorfor opstod Socialistisk Folkeparti? Hvorfor netop i 1958-59?, og hvorfor dannedes ikke tilsvarende partier i andre lande (Norsk SF udgik som bekendt fra Arbejderpartiet)? 2. Hvorfor fik SF så stor

og for de fleste – også i partiets egne rækker – overraskende stor tilslutning ved valget i 1960? 3. Hvordan udformedes programmet og hvilken rolle spillede og spiller det politiske program for SF? 4. Hvilken politisk rolle spillede SF? I følge sin egen vurdering og i virkeligheden? 5. Hvad var årsagen til de 2 store kriser partiet gennemløb i 1964 og 1967? 6. Hvilken rolle vil SF komme til at spille i fremtiden? Dette sidste problem bør vel også tages op til trods for at mange historikere vil afvise forsøg af denne art. Men samtidshistorien har en meget stor opgave: at bidrage til større forståelse af den nutidige udvikling. Direkte eller indirekte vil forfatter og læser stille sig selv spørgsmålet: hvordan vil den fremtidige udvikling blive?

Ursula Schmiederer giver meget væsentlige bidrag til belysning af alle disse hovedspørgsmål i SF's 8 års historie.

SF opstod som resultat af det kommunistiske partis indre krise, der tog sin begyndelse med Khrustjovs hemmelige tale i februar 1956. Krisen skærpedes ved begivenhederne i Ungarn og Polen i oktober-november samme år. Det vil være rimeligt at sige, at krisen udløstes ved disse begivenheder. Årsagerne til vanskelighederne lå dybere og gik meget langt tilbage i tiden.

Men hvorfor var det danske kommunistparti det eneste, der blev splittet på en måde, der tilfod de udsplittede at fortsætte

med deres eget parti? Schmiederer referer debatten i kommunistpartiet, for derigennem at beskrive den voldsomme tvivl begivenhederne i 1956 skabte i partiet. Men den samme tvivl var til stede overalt. Karakteristisk var det, at kritikken hurtigt vendtes indad i partiet og især mod den stærkt centralistiske ledelse med formanden Aksel Larsen i spidsen. Kritikken og oppositionen viste i 1956-57 meget stor styrke, hvad ledelsen utvivlsomt har mærket sig.

Men alt det forklarer ikke udviklingen i 1958. Den væsentligste årsag til at der opstod et SF-parti i Danmark må søges i Aksel Larsens personlige rolle. Som den eneste af de gamle stalinistiske partiførere brød han med sit parti efter ¼ århundrede som formand. I denne periode havde Aksel Larsen altid og ubetinget solidariseret sig med og underkastet sig Moskvas direktiver. Nu brød han først i indre diskussioner senere åbent med disse traditioner, som var blevet integrerede bestanddele af kommunismen.

Udviklingsgangen var denne: Som en direkte følge af udviklingen i 1956 opstillede Aksel Larsen visse programpunkter, som skulle forbedre kommunisternes taktiske muligheder og vende stemmenedgangen (12,5 % i 1945 til 3,1 % i 1957). Ved stemmefremgang skulle partiets levedygtighed dokumenteres overfor Socialdemokratiet. Dette var en meget vigtig forudsætning for at opnå et ak-

ceptabelt samarbejde med Socialdemokraterne. Der var 4 hovedelementer i det nye program. For det første skulle man tage selvstændig stilling til alle internationale spørgsmål, d.v.s. man skulle ikke som hidtil nødvendigvis automatisk godkende alt, hvad Sovjetunionen foretog sig. I visse særlige tilfælde kunne det blive nødvendigt at kritisere sovjetiske handlinger. For det andet understregning af partiets karakter som et parti, der arbejdede på demokratisk grundlag d.v.s. en klar afstandtagen fra forsøg på at tage magten ved væbnede aktioner. For det tredje en nyvurdering af Socialdemokratiet, bl. a. større vilje til at støtte socialdemokraterne parlamentarisk. For det fjerde opstilling af nye populære krav især afrustning.

Fra flertallet af de andre partiledere polemiseredes mod alle punkter, men det eneste punkt af virkelig afgørende betydning var den nye vurdering af Sovjetunionens rolle. De andre punkter var det i virkeligheden ikke vanskeligt at acceptere rent principielt. Kommunistpartierne har altid været villige til at optræde chokerende opportunistisk. Men det skete altid indenfor den udfra sovjetiske magtinteresser fastlagte ramme. Akcepterede et kommunistparti ikke denne begrænsning, ophørte dette parti at være et kommunistisk parti (eksempler: Norge 1923, Sverige 1929, Jugoslavien 1948).

På DKP's kongres i januar

1957 udarbejdedes en kompromiserklæring, som talte om „selvstændig stillingtagen“ og en dansk vej til socialismen. Den betonedes, at socialismens styrkelse i verdensmålestok havde gjort det muligt ad fredelig vej at nå til socialismen i Danmark. Man tilstræbte heller ingen anden vej o.s.v. o.s.v. Som Schmiederer påpeger var erklæringen yderst vag. Det afgørende ville være, hvordan man fortolkede den i den konkrete situation. Man kunne jo altid til enhver tid „selvstændigt“ tage stilling for, at Sovjetunionen havde ret. Afgørende var, at den gamle ledelse i det væsentligste blev genvalgt. Det var givet, at erklæringen derfor ikke ville komme til at betyde noget afgørende. For flertallet i den gamle ledelse var det væsentlige, at de havde overlevet krisen med blot verbale indrømmelser, som ovenikøbet kunne fortolkes efter forgodtbefindende.

Aksel Larsen betragtede erklæringen som en sejr. Men han blev snart belært om noget andet. I to spørgsmål ønskede han i konkrete situationer en selvstændig dansk kommunistisk stillingtagen, uden at det var i overensstemmelse med den kommunistiske generallinie. I 1957 ønskede han, at det danske parti skulle opfordre Sovjetunionen til eensidigt at indstille atomforsøgene. Han nedstemtes. I 1958 gik han mod at følge Sovjetunionen i den ny kampagne på statsligt såvel som partimæssigt plan overfor Jugoslavien. Henrettelsen af Imre Nagy trods det i 1956

givne frie lejde og gentagne løfter, og det danske kommunistpartis godkendelse af henrettelsen, forbedrede ikke afstemningen. Aksel Larsen nedstemtes med stort flertal.

I sine 25 formandsår havde Aksel Larsen været genstand for en betydelig persondyrkelse, som det var sædvane indenfor den kommunistiske bevægelse. Han range-rede ganske vist lavt i det internationale hierarki, men i Danmark havde han en høj stjerne, som forstærkedes af den kendsgerning, at han nød en vis popularitet udenfor kommunisternes egen kreds. Der er næppe grund til at betvivle, at Aksel Larsen indenfor de fastsatte rammer øvede stor indflydelse på alle vigtige beslutninger. Men nu da han gik udenfor rammerne kunne flertallet af de øvrige partiledere ikke følge ham. Man kan vel formode, at nogle af disse ledere mildt sagt næppe har været begejstret for Aksel Larsen. Erfaringerne fra SF-tiden har også vist, at Aksel Larsen ikke er så populær i inderkredsen som i periferien. Med hele den internationale kommunes vægt kunne de nu afvise at give partiformanden lejlighed til at komme til orde i partipressen o.s.v. Forbitret og såret mobiliserede han sine tilhængere og forsøgte at erobre kontrollen over partiapparatet. Trods betydelig medlemstilbagegang var de oppositionelle kræfter stærke. Det lykkedes også for Aksel Larsen at mobilisere betydelig harme over

den „personfølgelse“, som han var udsat for. Men ledelsens flertal kontrollerede partiapparatet og havde Moskvas støtte og sejrede stort på kongressen november 1958.

Dermed skulle Aksel Larsens og oppositionens rolle have været udspillet. Men det gik anderledes. I kraft af sin gamle førerrolle i kommunistpartiet og den politiske position udadtil som Aksel Larsen havde bygget op, var han i stand til at mobilisere mange hundrede oppositionelle med erfaring fra partiarbejde på alle niveauer i det kommunistiske parti. Med disse kadrer kunne Aksel Larsen skabe SF. Og i kraft af den politiske position han havde bygget op især gennem sin virksomhed i det danske folketing, var Aksel Larsen i stand til at tiltrække vælgere i stort tal. Derved lykkedes det at rodfæste SF i dansk politik. Dette gør Ursula Schmiederer udmærket rede for, bl. a. henvisende til hvor ringe betydning „Danmarks socialistiske parti“, som dannedes i 1957, fik. Hun tillægger også de særlige omstændigheder ved dannelsen af SF afgørende betydning for hele partiets udvikling i alle henseender.

SF blev ikke det moderate kommunistparti, som uden tvivl var tilsigtet af flertallet af de udtrådte. Partiet blev snarere et parti af socialdemokratisk type, hvilket kraftigt understregedes af begivenhederne i 1966-67. Partiet blev også i udpræget grad et vælgerparti med meget svagt organi-

satorisk grundlag. Hele tyngden af arbejdet kom til at ligge i folketinget. Det ses også klart af uoverensstemmelsen mellem medlemstal og vælgertal. Næppe mere end 3% af vælgerne var på noget tidspunkt organiseret i partiet. Kommunisterne havde såvel i 1945 med 1/4 million stemmer som i 1960 med 27.000 mere end 25% af vælgerne organiseret i partiet.

Det andet hovedproblem drejer sig om årsagerne til, at SF fik så stor vælgertilslutning i 1960. Spørgsmålet var, som U.S. rigtigt påpeger, ikke afgrænsningen overfor socialdemokratiet, men overfor kommunisterne. Deraf også Aksel Larsens følsomhed overfor at blive betegnet som kommunist eller SF som et i virkeligheden kommunistisk parti.

Det er givet rigtigt, når U.S. henviser til, at det var afrustnings- og neutralitetskravet, der tiltrak de store vælgerskarer. Vigtigere endnu var det, at Aksel Larsen som politisk „star“ spillede en meget stor rolle ved formidlingen via TV især af dette budskab til vælgerne. Ved vurderingen af vælgerskarens sammensætning udnytter hun forskellige undersøgelser (Gallup, Glans, Frahm) konkluderende, at SF klart havde sine vælgere blandt egentlige arbejdere især i hovedstaden. Gallups undersøgelse om, hvorfra SF-stemmerne kom, refereres: 52% tidligere socialdemokrater, 29% kommunister og 13% radikale. Undersøgelsen bestyrkes ved, at de 29% kommunister eksakt sva-

rer til kommunisternes stemmetilbagegang.

Schmiederer gør også meget ud af SF's organisatoriske struktur (hele kapitel III på 25 sider). I dette afsnit gøres dog også rede for fløjopdelingen i partiet. Dette skyldes især, at Aksel Larsen og hans folk søgte at udnytte partiapparatet mod oppositionen, som derefter gennem ændring af de organisatoriske bestemmelser på forskellig måde søgte at sikre partidemokratiet. Det lykkedes hverken i 1959 ved partiets første kongres eller senere virkeligt at skabe nye organisationsformer. Den vigtigste ændring i forhold til kommunistpartiet var i 1959 det direkte kongresvalg af formanden. Dette betød en meget væsentlig styrkelse af partiformandens position overfor hovedbestyrelsen. Trods bestemmelser om fordelingen af hovedbestyrelsens medlemmer på landsdele og begrænsning af „partifunktionærer“s antal i hovedbestyrelsen forblev SF i organisatorisk henseende et ret traditionelt parti.

De indre problemer blev dog overvundet, så længe Aksel Larsen var i stand til at holde forskellige oppositionelle strømninger nede, og så længe de erklæringer, disse fik gennemtruffet, var af teoretisk betydning. I det øjeblik oppositionen definitivt fik flertal i partiet og satte sin vilje igennem ved valg af en ny hovedbestyrelse, ville Larsen ligeså lidt som i 1958 bøje sig, og han skabte en teori til formålet. I denne forbindelse

fremhæver U.S. med rette stærkt Aksel Larsens tese fra 3. kongres efteråret 1963, hvor bølgerne gik højt. Aksel Larsen erklærede i sin beretning: „partiet er sine vælgere repræsentant og kan kun handle i overensstemmelse med dem, når dets medlemstal udgør et tilstrækkeligt stort udsnit af disse vælgere“. Denne tese kunne bruges i en situation, som den der opstod i juni 1967. På kongressen vandt oppositionen ikke blot flertal, men for første gang omstattes det i et helt nyt flertal i hovedbestyrelsen. Aksel Larsen kunne hævde, at selvom oppositionen måske udgjorde et flertal i partiet, var det ikke afgørende. Hvem skulle tillægges størst betydning: de 7.000 medlemmer organiseret i partiet eller de henvendte 300.000 uorganiserede vælgere? Hvem repræsenterer de 300.000? de 20 folketingsmedlemmer eller hovedbestyrelsen, hvis medlemmer med få undtagelser var komplet ukendte for offentligheden? Aksel Larsen supplerede dog denne teori med den påstand, at det var et mindretal, der gennem et organiseret fraktionsarbejde havde vundet flertal på kongressen.

Det tredje vigtige spørgsmål er programmets betydning. Drøftelser af programspørgsmål spillede en meget stor rolle for medlemmerne, men Ursula Schmiederer betvivler værdien. Hun giver et kort referat af programdiskussionerne og betoner med rette, at SF var underkastet de samme udvik-

lingstendenser, som de fleste eller alle andre partier. For det første ignorering af de programmatisk principper (Jeg erindrer tydeligt et Marx-citat, som Aksel Larsen udnyttede til at underkende programmets værdi: „et skridt virkelig bevægelse er mere værd end hundreder (eller var det snese) programmer“). For det andet at mange fortolkninger af programmet var mulige på grund af lidt reflekterede formuleringer. Mon dog ikke mange af disse løse formuleringer var bevidste? Alt tyder på, at for Aksel Larsen var et hovedformål ved vedtagelsen af programmer og politiske erklæringer at sikre, at folketingsgruppen og han selv kom til at sidde ubundet. Jævnfør blot Larsens stadige afvisning af at formulere konkrete betingelser for regeringsdeltagelse med socialdemokratiet før et valg. Han kunne heller ikke som en anden pølsefabrikant give garantier for fremtiden, jvf. hans herestratiske bemærkning om at han ikke kunne garantere, at SF evigt ville være bundet til afrustningskravet.

Det fjerde hovedspørgsmål, der behandledes er spørgsmålet om SF's politiske rolle. Aksel Larsen satte erobringen af „arbejderflertallet“ d.v.s. et SD-SF-flertal som målet for SF's politiske aktivitet. SF skulle ligesom et enzym sætte visse processer igang i Socialdemokratiet, som skulle føre partiet mod venstre. Det socialdemokratiske program juni 1961 blev fortolket, som et sikkert tegn på at

udviklingen var sat igang. Trods enzymteorien er der næppe tvivl om, at Aksel Larsens mål ikke alene var „arbejderflertallet“ og samarbejde med Socialdemokratiet men en SF-Socialdemokratisk regeringskoalition. US påpeger i denne forbindelse, hvor lidt principprogrammet betød for AL, når det drejede sig om formulering af taktiske positioner. Når AL på 3. kongres i 1963 under den voldsomme diskussion om forholdet til Socialdemokratiet erklærede, at SF's politik var, er og vil forblive „parlamentarisk samarbejde ... fra sag til sag“, var denne formulering en politisk nødvendighed i den givne situation. Den sagde intet om Aksel Larsens politiske holdning, blot noget om den betrængte stilling han var i på kongressen. Erklæringen samme år om, at SF aldrig ville være med til som det norske SF at styrte en socialdemokratisk regering, var mere ærligt ment. Aksel Larsens holdning i december 1967 var yderst konsekvent, men taktisk blev SF bundet meget stærkt ved sådanne erklæringer. Før et samarbejde kunne komme igang, var det nødvendigt, at SF beviste sin levedygtighed og livskraft. „Arbejderflertallet“ i sig selv var ikke nok, SF måtte have en stemmæssigt god placering ved det valg, der skabte et „arbejderflertal“.

Her kommer vi til det femte hovedproblem, splittelserne. De indre stridigheder med hovedpunkterne i folketingsgruppens

splittelse i 1964 og 1967, hvorved slutresultatet blev, at 3 og 6 folketingsmedlemmer brød med SF, var meget alvorlige begivenheder for et parti, der i den grad lagde hovedvægten i folketingsarbejdet. Herved forspildtes antagelig mulighederne for at vinde „arbejderflertallet“ i 1964, mens det i 1967 sattes over styr. Socialdemokratiet har så godt som aldrig været ude for noget lignende. De store partiopgør fandt især sted, før partiet opnåede folketingsrepræsentation i 1884. Efter at partiet var blevet parlamentarisk, skete det kun et par gange, at en enkelt folketingsmand skejede ud som Marott i 1920 i forbindelse med Flensborgbevægelsen. Med 3 års mellemrum brød for SF's vedkommende ca. 30 % af folketingsgruppen med partiet. I det første tilfælde var der tale om ledende højrefolk, som i virkeligheden ved deres egen politiske udygtighed blev manøvreret ud af partiet. I det andet tilfælde var det venstrefløjen, som efter en langvarig partikamp og et knebent nederlag på kongressen i december 1967 trådte ud og dannede det venstresocialistiske parti.

Højrefolkene i 1964 beskyldte SF for at være kommunistisk infiltreret, og Aksel Larsen for at være fange af venstrefløjen. Affæren var i høj grad kompromitterende. Troede man på beskyldningen, var SF et kommunistisk agentur. Troede man ikke på den, måtte man spørge, hvad det var for et parti, der kunne indvælge så tåbelige

folk i sin folketingsgruppe. Det meget stabile valgresultat september 1964 viste, at partiet til trods herfor på grund af sit særlige program havde betydelig tiltrækningskraft. Dette bekræftedes trods stor tilbagegang atter ved valget i januar 1968.

Den virkelige grund til, at SF er stabiliseret, er den kendsgerning, at der eksisterer en meget betydelig vælgergruppe, som går ind for neutralitet, afrustning og vidtgående sociale reformer. Denne vælgergruppe kan, fordi den er meget demokratisk indstillet, ikke stemme på kommunisterne. Kun SF og nu også VS er derfor de eneste mulige for denne gruppe. Med mindre disse partier begge kompromiterer sig stærkt, vil de få en 7-10 % af stemmerne. De to affærer blev hurtig glemt af vælgerne, der som regel stemmer udfra den øjeblikkelige situation.

Det sjette og sidste hovedproblem behandler US i kapitel 2 i afsnit VIII om SF's spaltning: „spaltningens perspektiver“. Hun skriver, at „SF udviklede sig fuldstændig konsekvent på grundlag af sine egne organisatoriske og politiske udgangspunkter (ved dannelsen 1958-59) i retning af reformistisk dagspolitik og indre partipassivitet“. US afviser venstrefløjens vurdering af, at denne udvikling var bestemt af partiets socialdemokratiske fløj. I virkeligheden var den allelede grundlagt fra begyndelsen i partiets struktur og funktion og dermed i dets natur.

Alle de hidtil omtalte tendenser

kommer klart frem i US's redegørelse for regeringsforhandlingerne og A.L.'s optræden under disse. Det „besynderlige“ i situationen er, at A.L. fortolkede valgresultatet som en vælgertilkendegivelse af et eentydigt krav om en SF-Socialdemokratisk regering. Man må uvilkårligt spørge, stemte vælgerne for en bestemt regeringskoalition eller for en politik med afrustning, neutralitet, ændring af boligforliget, reformer, ingen moms osv.?

For at opnå SD's godkendelse af et regeringssamarbejde, var man fra højrefløjens side villig til at gå meget vidt i indrømmelser. Således antydedes en vilje til at akceptere de socialdemokratiske skattereformer, derunder moms, og til at deltage i en NATO-regering (A.L. begyndte snart at tale om NATO som et muligt fredsinstrument). På andre punkter var formuleringerne under regeringsforhandlingerne så vage, at de åbnede muligheder for vide fortolkninger. Alle mistanker, venstrefløjen havde nærret siden partiets start, blev bekræftet: det primære for Aksel Larsen var regeringsdannelse med socialdemokratiet og sekundært var regeringssamarbejdets indhold (jvf. SF – bladets proklamation af moms-forliget som et afgørende systemskifte fordi Socialdemokratiet sluttede aftale med SF alene. At forliget betød brud på partiets fundamentale principper på beskatningens område, var åbenbart underordnet!). Hvis man gør sig helt klart,

at det var denne politik, som sejrede i december 1967, så har man også sagt noget væsentligt om SF's fremtidige udvikling.

SF var et „revisionistisk“ parti, og kongressen december 1967 slog dette definitivt fast. SF er nu et etableret parti i arbejderbevægelsen, der nu præsenterer sig med venstre varianter til den socialdemokratiske politik. Med denne vurdering har US også, omend indirekte, givet sin opfattelse af SF's kommende rolle. Jeg må erklære mig enig i hendes vurdering. Givet er det, at det vil være af ringe betydning, hvad SF går til valg på. Hvad valget vindes på vil blive ofret, hvis det er nødvendigt for at etablere et samarbejde med SD. Et SF-SD-flertal ved det kommende valg er ikke særlig sandsynligt. Men det er naturligvis muligt, at dette flertal genoprettes. Så vil der være udsigt til, at historien vil gentage sig. Det er i hvert fald usandsynligt, at en ny reformistisk samarbejdspolitik med SD modstandsløst vil blive akcepteret af medlemmerne. Trods erfaringerne fra 1967 opfatter SF-medlemmerne stadig partiet, som et parti fast mod EEC, NATO osv. og tilhænger af reformer og økonomiske forbedringer for det jævne folk. Afvigelser fra disse forestillinger i praktisk politik vil uundgåeligt fremkalde stærke oppositionsstrømninger. Får SF og SD ikke flertal, vil SF kunne fortsætte sin opportunistiske stemmesamlende politik, der i 1966 gennem kampagnen mod et ret

uskyldigt boligproblem gav en fordobling af stemmetallet. Alt dette skriver US ikke noget om. Det opfattes almindeligvis som liggende udenfor et historisk værks opgave.

Men som jeg håber, det er fremgået af ovenstående, betragter jeg US's bog som et overordentlig værdifuldt arbejde. Der anvendes ikke nye eller banebrydende principper. Men forfatterinden formår på grundlag af en nøgtern analyse af det forhåndenværende primære kildemateriale og de få sekundære arbejder om SF at give en fortrinlig sammenfatning af SF's udvikling i årene 1958-1967. Hun har også udnyttet de personlige forbindelser, hun fra et tidligt tidspunkt har haft i SF, især

med folk på „venstrefløjen“. Det er i høj grad kommet bogen til gode. Selvom Aksel Larsen uden tvivl vil benægte det, må det slås fast, at bogen er objektiv i så høj en grad, det er muligt med et samtidshistorisk arbejde, hvor forfatterne føler et vist engagement. Man må håbe, at bogen så hurtigt som muligt bliver oversat til dansk, og at den bliver læst af så mange som muligt. Man må håbe, at en oversættelse vil blive læst af mange SF'ere og VS'ere. Derved vil der kunne opnås en større selvforståelse og et højere niveau for debatterne på dansk politiks venstrefløj.

Per Salomonsson

Peter P. Rohde.

MIDT I EN ISMETID
Thanning og Appel, 1970,
250 s.

Peter P. Rohdes *Midt i en ismetid* blev anmeldt fyldigt i dagspressen, da bogen udkom i efteråret 1970, og det har intet formål her at gentage de fremsatte, almindelige betragtninger over erindringerne og det billede, de giver af de sidste 30 års politiske og kulturelle strømninger. Også PPRs levnedsløb turde i store træk forudsættes bekendt: I trediverne kulturradikaler (Studentersamfundet og Frisindet Kulturkamp) og i 1939 medlem af DKP i protest mod Münchenpolitikken; under Verdenskrigen interneret først i Horserød og senere i Frøslev efter et mellemspil som illegalt arbejdende Frit Danmark-repræsentant i Århus; i de første efterkrigsår partifunktionær og folketingskandidat, senere i stigende opposition indtil bruddet og eksklusionen i 1953 som følge af protesten imod partistillingen til antisemitismen i Østeuropa (Slansky- og lægeprocesserne). Siden i et lidenskabeligt opgør med kommunismen i dens forskellige fremtrædelsesformer, partisan for det nye Israel, forfatter til en græsk mammutkulturhistorie, Kirkegaardudgiver m.m., m.m.

Som alt hvad PPR kommer i berøring med er også *Midt i en ismetid* vedkommende og velskrevet læsning. Når bogen alligevel skuffer anmelderen som faghistori-

ker, skyldes det den subjektive karakter, der præger både de selvbiografiske afsnit og deres historiske indfatning. Nok har PPR selv helt legitimt åbnet sluserne for subjektivismen med sin passus om at ville „fastholde og fortolke et stykke samtidshistorie på min egen måde, ikke at skrive en selvbiografi i traditionel forstand“ (s. 5), men resultatet er blevet så langt fra den dokumentariske reportage, at erindringerne mister meget af deres interesse som kilde-skrift til andet end forfatterens nuværende observationspunkt og hans forbitrede opgør med sin egen fortid. Denne Bewältigung der Vergangenheit præger i særlig grad betragtningerne fra besættelsestiden, som anført nedenfor, men lægger iøvrigt overalt en dæmper på en bredere og mere afbalanceret skildring af fortiden. Det er således forbavsende, hvor lidt PPR egentlig ved at fortælle om mændene, strukturen og beslutningsprocessen i DKP, når man ud fra hele hans grundholdning tør formode, at han vil rykke ud med alt, hvad han overhovedet ved. Men her spiller det naturligvis også ind, at han i det politiske spil iøvrigt kun har været en bi-figur.

PPR og hans kone, Ina R., har tidligere i kronikker (se f. eks. Politiken 1.3.65 og 9.4.70) beskæftiget sig med besættelsesårene, især dens slutfase hvor focus har været sat på faren for et kommunistisk kup i ly af sovjetiske bajonetter. Et hovedstykke på

omkring 70 sider fremlægges nu i gennearbejdet – og synes det sammenlignet med kronikkerne – noget neddæmpet form. Alligevel er der tale ikke blot om en revision af kommunisternes indsats under besættelsen, men også om en så total omvurdering af PPRs eget værdisystem fra dengang, at det på forhånd må gøre læseren noget skeptisk overfor forfatteren som besættelsesforsker. Rent bortset fra vurderingerne er der da også adskillige punkter i bevisførelsen, der indbyder til korrektion.

PPRs synspunkt er dette, at den „toneangivende“ forskning – dvs. Jørgen Hæstrup – har forsvundet det politiske perspektiv til fordel for det nationale i fremstillingerne af modstandskampen. Jeg tror, man kan være helt enig med PPR på dette punkt, og det seneste og indtil dato eneste videnskabelige arbejde på dette felt, *Rüdiger Eckerts* dissertation: *Die politische Struktur der dänischen Widerstandsbewegung im Zweiten Weltkrieg* (Hamburg 1969) viser da også, hvor væsentlig og hvor frugtbar en arbejdsmark der ligger for historikerne her. Eckerts undersøgelse, hvis største svaghed er den, at den fortrinsvis bygger på officielt materiale, dvs. illegale blade, partikuruler etc., og derfor mindre har gyldighed for de politiske afgørelser end for den ideologiske debat, peger således klart på de voldsomme brydninger både indenfor modstandsbevægelsen internt og mellem

denne og repræsentanterne for det politiske system der abdicerede den 29. august, brydninger der gjaldt magten og indflydelsen i efterkrigstidens Danmark. I forreste linje står her en behandling af DKPs politik og dets vekslende kurs overfor socialdemokratiet, herunder også en fremstilling af hele folkefronttaktikken, som ligeledes PPR med rette beskæftiger sig med. At også det økonomiske og sociale efterkrigsprogram, som fremlagt af PPRs skurk Mogens Fog på Rådsmødet den 17. april, men bremset af PPRs helt, Frode Jacobsen, bør ses i denne sammenhæng turde være uomtvisteligt, men PPR skylder os bevis for at der var tale om et „fjernstyret kup“ synkroniseret med forventningerne om en snarlig sovjetisk besættelse (s. 199 f). I hvert fald har jeg ikke i de samtidige materialer fundet noget, der begrundet en sådan antagelse, og her kan PPR ligeså lidt som andre steder nøjes med at *formode*.

I det hele savner man stærkt et indblik i forfatterens kildegrundlag. Utvivlsomt trækker han stærkt på Hæstrups *Hemmelig Alliance* – hvilket iøvrigt turde være et ganske godt udtryk for værkets kvaliteter – og det ser også ud til at han har haft adgang til kaptein Schiødt-Eriksens beretning, nu da han på det sidste er blevet en varm forsvarer for den *lille generalstabs* dispositioner og proklamerer stormen omkring den *skæve våbenfordeling* som et meget snedigt lanceret påskud til at

likvidere officersgruppen omkring Hjalp (s. 141). Men det samtidige kildemateriale demonstrerer dog klart, at der ikke var tale om nogen kommunistisk intrige, men at hele Frihedsrådet stod samlet bag aktionen. Og at det iøvrigt ikke var omfanget af bedrageriet, som endnu i dag er ukendt, men dettes psykologiske virkninger, der var afgørende, har Frode Jacobsen senere gang på gang slået fast. (At PPR for dette spørgsmål udelukkende og uden reservationer bygger på oberstløjtnant Klint fra den lille generalstab (s. 136), som han ikke ville have troet over en dørtærskel under krigen, siger iøvrigt ikke så lidt om forfatterens kildebehandling.) Derimod ser det ikke ud til at PPR kender den tyske skibsfartssagkyndige G. F. Duckwitz' beretning, der foreligger her i landet i flere eksemplarer, for så ville han have opdaget at Schiødt-Eriksen – Hedtoft-Hansen og Duckwitz – kamarillans kapitulationsformidling i april-dagene 1945 i hvert fald ikke i sin oprindelse kan betragtes som et standsningsstød overfor den fremrykkende *røde Armé*, men udsprang af gauleiter Kaufmanns fredsbestræbelser i Hamburg. Dog også her vil trådene formentlig blive redet ud, når vi inden længe får bogen om den *danske* kapitulation på bordet. At Buhl og hærledelsen i dette spil *til fordel for demokratiets bevarelse* (s. 141) ikke vovede at gå over Frihedsrådet (s. 139), turde vel egentlig sige ligeså meget om politikerne

som om Rådet. Iøvrigt var dette jo kun et af flere tilfælde, hvor politikerne og den lille generalstab kobledes modstandbevægelsen ud, således f.eks. i underhåndsforhandlingerne med Værnemagten i de samme dage (dagbogsnotater af Mogens Fog i privat arkiv). *Kampen var knaldhård dengang, alle midler blev taget i brug på begge fronter*, for nu at citere Peter P. Rohdes selv (s. 127).

I forfølgelsen af sin tese om DKPs forræderi overfor modstandskampen og dennes kompromittering som et blindt redskab for kommunisternes sociale revolution – man noterer her accentskydningen i PPRs sympatier fra Frihedsrådet domineret af Fog og kommunisterne over til de *samfundsbevarende kræfter* såsom departementscheferne, der tog sig af *det egentlige* (s. 134) og politikerne og officererne, der forhindrede Danmark i at blive besat af en *ny diktaturmagt* (s. 135) – opstiller forfatteren forskellige påstande, der nok kunne kræve et par randbemærkninger. Om Hitler-Stalin-pagten hedder det således, at partiets topfolk sandsynligvis tog den for sin pålydende værdi og regnede med at den havde en lang levetid (s. 65), men synspunkterne harmonerer dårligt med det omfangsrige beretningsmateriale om forberedelserne til partiets illegalisering, der nu foreligger og helt upåvirket af broderpartiernes skæbne i Norge og Holland kan man ikke have været. Ligeledes slås det fast, at

det i hvert fald ikke var kommunisterne der begyndte modstandskampen (s. 70 og 85), og det kan da også være rigtigt at nogle KUer og Dansk Samling-folk var i gang så småt, forinden, – og så naturligvis efterretningsofficererne – men den afgørende dato i den tidlige modstandsbevægelses historie er den 22. juni 1941, og i hvert fald indtil den 29.8.43 blev praktisk talt hele sabotagen og langt den største del af det illegale bladarbejde båret af de kommunistiske grupper. I denne forbindelse med Frode Jacobsen at fremhæve socialdemokratiets indsats i frihedskampen turde være noget vildledende (s. 129). Det afgørende er dog her, at partiledelsen og fagbevægelsen til langt hen i 1944 var imod (se her H. Skaftes samtaler med bl. a. Hedtoft Hansen dec./jan. 1943/44, refereret i Hemmelig Alliance I s. 60 f.), og at man kun tøvende sluttede op, fordi man var tvunget til det. Eller som Buhl udtalte under forhandlingerne om befrielsesregeringen: (*Det vil blive Frihedsrådets triumf den dag landet er frit, hvis ikke partierne griber ind og tager føringen* (cit. fra Hemmelig Alliance II s. 290). Angribeligt forekommer det også, når PPR paralleliserer modstandskampen i Danmark med de interne opgør i Østeuropa og på Balkan i form af nogle korte bemærkninger om, at kommunisterne dér forsmædeligt faldt de borgerlige modstandsfolk i ryggen og satte dem ud af spillet (s. 130).

Han synes helt at glemme, at den Mihailovic, som han så smukt rubricerer som *kongetro*, bekæmpede Titos partisaner i et militært samarbejde med tyskerne, og at Bor-Komorovsky udløste Warschawa-opstanden som en politisk aktion vendt imod russerne (se f. eks. v. Krannhals: *Der Warschauer Aufstand 1944* (1962)). Dette ikke ment som nogen retfærdiggørelse, men kun som en konstatering! Endelig synes det også helt ude af proportionerne, når PPR afslutter sin historieskrivning fra besættelsen med følgende svada: *Det var lykkedes stærke, kommunistiske personligheder i og uden for Frihedsrådet i betydelig grad at sætte deres præg på den illegale presses mest udbredte publikationer og herigennem indoktrinere i hvert fald en del af befolkningen. Der var henimod slutningen en fare for, at modstandsbevægelsen skulle blive en bred kommunistisk domineret bevægelse, og det var en styrke for de revolutionære, at partisanerne var i besiddelse af hovedparten af våbnene*. Man spørger sig selv, hvem disse partisaner var, og hvilke grupper der sad på de resterende våben? Officererne? I hvert fald synes stykket snarere et agitatorisk indlæg i Hjalp-debatten end seriøs historieskrivning.

Fejlen er imidlertid den, at PPR i alt for høj grad arrangerer begivenhederne i sit eget regi eller nøjes med at formode, når kilderne slipper op. Det rene gætteri er det således efter min me-

ning, når han indfører *Komintern* som en anden deus ex machina i sin fremstilling, så snart store beslutninger står for døren (s. 73, 90 og 143). I hvert fald kan PPR ikke selv have nogen primær viden om den internationale kommunismes infiltrationer i Danmark, og der må stærkere beviser til, end at Ulbrichts paroler stod at læse i *Land og Folk*. De kunne – og blev taget – på helt gemen vis over Radio Moskva. Også historien om de to russiske faldskærmsagenter, der skulle rekognoscere de østjællandske havne med henblik på en sovjetisk invasion, forekomme lidet troværdigt (s. 142). Ophavssituationen indicerer stærkt, at der er tale om en af de mange greuelgeschichten, som fabrikeredes af tyskerhåndlangerne, da det i den elvte time, gjaldt om at skaffe sig absolution ved at slå mønt af frykten for

kommunismen. Usandsynligt er det i hvert fald at russerne skulle eksponere sig ved at sende folk ned i Danmark for at skaffe sig oplysninger, som de ligeså let kunne erhverve sig via Sverige.

PPR insinuerer her, som han har gjort tidligere, at historikerne viger udenom besættelsens politiske problemstillinger af frygt eller opportunisme. Men sagen er jo simpelthen den, at man først nu har det fundament af brede fremstillinger som gør det muligt at attackere modstandsbevægelsens politiske struktur forsvarligt. Og endelig gælder det vel stadigvæk om ikke at forvrænge proportioner. Også PPR taler dog om de mange, *for hvem målet simpelt hen var snarest at få gjort ende på en gal diktators huseren i Europa, og som var rede til at sætte alt ind i denne kamp.*

Hans Kirchhoff

Jens Bladt

**ALSISKE MINDER
og
- OG SÅ BLEV JEG
FOLKETINGSMAND**

*1967 og 1971
Historisk Samfund for
Sønderjylland.
210 s. og 150 s.*

Med sine to erindringsbøger har Jens Bladt ydet sit bidrag til arbejderbevægelsens historie. Her er intet at hente for dem, der søger oplysning om afgørende begivenheder i landets politiske historie, her er ingen karakteristikker af ledende personligheder, næsten ikke da. Men der er et rigt stof at hente for den, der ønsker viden om, hvorledes udviklingen formede sig ude i landet, set fra et jævnt arbejdersynspunkt. Jens Bladt, der er født år 1900, sluttede sig til arbejderbevægelsen i midten af 1920'erne, og efter 30 års flittigt virke i parti og fagbevægelse blev han indvalgt i folketinget i 1953. De følgende 15 år beholdt han sin plads, til han i 1968 afgik på grund af alder.

Jens Bladt er en jævn og beskeden person, en mand fra de bageste bænke i folketingssalen; vel mere har han følt sig som valgkredsens tillidsmand på slottet end som en mand, der følte sig kaldet til at stå frem og styre udviklingen. Som arbejdsmand uden særlig uddannelse, men med meget

nær kontakt til sine vælgere, har han været en af den slags, man i socialdemokratiet satte pris på at have i folketingsgruppen. Flere af Bladts type er gået af i de seneste år, andre er faldet for vælgernes dom. Det har altsammen noget at gøre med generationsskiftet i socialdemokratiet og de nye betingelser, det politiske arbejde bliver udført under.

Jens Bladt er født i et dansk-sindet husmandshjem. Forældrene stemte på partiet Venstre, og man får indtryk af, at de skabte et hjem af en god standard inden for den sociale klasse, de tilhørte. Jens kom i den tyske autoritære folkeskole, hvor man i det mindste lærte noget; al den megen snak om kejseren gik til gengæld hen over hovedet på de dansksindede børn. Da han kom ud af skolen fandt han sin beskæftigelse ved landbruget, hvor han levede sine ungdomsår i skyggen af første verdenskrig med de tragedier, den påførte i hans bekendtskabskreds.

Inflationen, der fulgte efter krigen, ramte Bladt og hans klasse hårdt. For perioden 1/5 1919 til 1/5 1920 modtog han en arbejdsløn på 900 mark. Denne sum modsvarede værdien af 1½ af de 50 tønder ærter, hans arbejdsgiver solgte af 1919-høsten. Når det gjaldt om at stå sammen om det danske sind, var der ingen ende på fraserne, men med den sociale solidaritet stod det skralt til i Sønderjylland. De møder, som blev holdt af Sønderjydsk Arbejderforening blev af bønderne ka-

rakteriseret som bolsjevikmøder og medlemmerne som anarkister.

Da Jens Bladt giftede sig i 1922, forlod han landbruget og begyndte en ny tilværelse som arbejdsmand hos en entreprenør, der havde et vejarbejde i gang. Arbejdet var hårdt og slet betalt, men lønnen var alligevel betydelig bedre end den, man kunne tjene ved landbrugsarbejde. I de kommende år måtte han døje under dårlige og autoritære arbejdsforhold og arbejdsløshedsperioder af skiftende længde.

Året 1924 blev et mærkeår for Jens Bladt. Sammen med sin kone indmeldte han sig i socialdemokratiet; samtidig blev han genindmeldt i Dansk Arbejdsmands Forbund, hvor han året forud havde måttet lade sig slette på grund af kontingentrestance, og endelig begyndte han at abonnere på „Sønderborg Amts Socialdemokrat“.

Fra den tid blev han forkæmper for arbejderbevægelsen. På hans initiativ blev der startet en lokal partiforening i hjemsoget Svenstrup, for hvilken han blev formand. Hurtigt fik partiet dermed placeret et par mand i sognerådet. Derefter kom turen til menighedsrådet, hvor resultatet ved valget i 1930 medførte, at Bladt blev medlem. Omtrent ved samme tid stiftedes der en selvstændig afdeling af arbejdsmandsforbundet for landdistrikterne på Als, og efter nogle års forløb blev Jens Bladt indvalgt i bestyrelsen, hvor han kom til at fungere som sekretær. I 1940 blev han professionel fag-

foreningsmand, idet han blev ansat som kasserer og kontorbestyrer for den pågældende afdeling. Hertil kom hurtigt flere tillidsposter i det lokale politiske og kulturelle arbejde: sygekasse, skolekommission, bibliotek m.m. Ydermere blev han i 1943 formand for Arbejdernes Fællesorganisation på Als.

Hvis ikke tilfældigheder havde spillet ind, kunne Jens Bladt såmænd være blevet på sin post i fagforeningen, men i to afgørende situationer blev der pludselig plads til ham på mere fremtrædende poster. Først skete der det, at kredsformanden for Augustenborg-kredsen lavede en bommert i forbindelse med en kandidatliste til et amtsrådsvalg. Da han derfor blev væltet som formand, modtog Bladt valg i stedet. Den afgæde formand var samtidig kredsens folketingskandidat, men da han døde i 1951, kun 54 år gammel, fulgte Bladt ham også på denne post, som gav valg i 1953.

Dermed var Jens Bladt på Christiansborg, hvor de følgende 15 år kom til at gå især med arbejde i udvalg og med ordførerskaber inden for det socialpolitiske område. Det mest interessante i erindringerne fra Christiansborg går imidlertid ikke så meget på det politiske arbejde som på miljøet og stemningen på slottet. At komme ind fra det forholdsvis snævre miljø på Als har ikke været helt let, og Jens Bladt fortæller redeligt om, når hans situationsfor-nemmelse har svigtet; som da han

fik en næsestyver af Kjærbøl, fordi han lidt for emsigt søgte at fremme sager fra hjemstavnen. At det ikke var så heldigt, at et antal medlemmer fra den socialdemokratiske gruppe efter et besøg på Danfoss modtog et strygejern som gave, falder ham dog ikke ind, selv om en mere rutineret partifælle fra ministerbænken var imod noget sådant.

At komme ind i kredsen af partifæller på Christiansborg var heller ikke så ligetil; Jens Bladt klarede sagen, fortæller han, ved

at hægte sig på en af kaffeklubberne, så den blev nødt til at optage ham som medlem. Det var en klub, der fortrinsvis bestod af øst- og sønderjyder.

Det skal sluttelig fremhæves, at de små erindringsbøger er krydret med flere morsomme beretninger, hvoraf et par stykker ikke fortjener at gå i glemmebogen.

Hvis Jens Bladt ser tilbage på sin politiske indsats med tilfredshed, er det rimeligt. På samme måde kan han se på sine erindringsbøger.

Ib Gejl

Jens Otto Krag

UNG MAND FRA
TREDIVERNE

*Gyldendal, København,
1969, 205 s.*

Krags jævnt kedelige erindringer – fyldt med anekdoter uden pointe (se eksempelvis s. 159) – er allerede kommet i 2. oplag. Det skyldes givetvis forfatterens nuværende stilling her i landet. Det er dog ikke udfra denne position bogen bør bedømmes, titlen „ung mand fra trediverne“ er ganske dækkende for det bogen formodentlig vil være udover selvbiografien: et portræt af en yngre socialdemokrat i 1930'erne og 1940'erne. Man må ikke tage fejl, det er hovedsageligt personlige erindringer – Krag nævner en masse personer rundt omkring, som folk fra hans generation i DsU og Socialdemokratiske Studenter vil nikke genkendende til – men der er dog her og der enkelte ting, der har interesse også for den socialdemokratiske bevægelses udvikling, selvom han som regel gør beklagelig lidt ud af det.

Krag har fra tidlig tid haft en vis sympati for udviklingen i Sovjetunionen samtidig med at antikommunismen har været et fremtrædende træk hos ham (s. 19, 32 f, 35, 58 ff, 148 f, 167). Selvom de kommunistiske uniformer var brune (s. 19, 55) er betegnelsen „De brune stormtropper“ forbeholdt en anden gruppe. At

Krag hæfter betegnelsen på DKP-medlemmer er primitivt. Men denne indstilling er åbenbart noget typisk for denne socialdemokratiske generation (smlg. f. eks. Krags afsnit i „Kamp og fornyelse“ s. 165). Krags mest radikale periode falder sammen med Sergej Tschachotins optræden i DsU. Selvom hans vurdering af Tschachotin-gruppens optræden som „tom“ (s. 65) er korrekt, må man beklage, at han gør så lidt ud af den. Den stod nemlig i forbindelse med DsU-oppositionen hhv. Alarmgruppen, som senere blev ekskluderet af DsU. Det er ikke uvæsentligt for den senere udvikling af DsU og Socialdemokratiet, at denne opposition blev holdt nede med hård hånd af H. C. Hansen i hans egenskab af DsU-formand (s. 155). Det er ikke så væsentligt, at nogle af de venstre-oppositionelle i deres frustration i 1940/41 gik med i Globuskredsen (s. 154 ff), men snarere at afvigende meninger ikke blev tolereret. Det er sikkert en af de væsentlige grunde til, at DsU idag ikke er stort mere end en papirorganisation. I 1920'erne og 1930'erne var det en organisation, der bestod i virkeligheden og kunne udføre et værdifuldt arbejde i en periode, hvor „dele af den borgerlige presse lå på maven for Hitler-Mussolini, og almindelige borgerlige mennesker så ikke noget særligt ondt i den nye bevægelse. Måske for nogles vedkommende endog en velkommen styrkelse af fronten mod socialdemokratiet,

fagforeningerne og Stauning. Glem ikke, hvor Kaj Munk stod eller at ledende konservative politikere tog til Nürnberg for at studere noget, de troede kunne omsættes til dansk og blive deres egen eventyrlige chance" (s. 39). Det var denne nazivenlige holdning blandt borgerskabet, der fik „Højgaardkredsen – med A. P. Møller som medlem" (s. 153) til at forsøge at sætte det parlamentariske system ud af kraft under besættelsen. Det er ting, der som regel forties, og det er derfor godt, at Krag nævner dem.

Krags bog indeholder en del andre detaljer, der er værd at huske, eksempelvis at Bording mente at kunne undgå krisen ved at lade være med at tale om den (s. 32 f), den akademiske ungdoms ligegyldighed overfor tidens problemer (s. 60) hhv. dens tåbelighed (s. 106) og selvmodsigelse (s. 118 ff). Hans karakteristik af arbejderorganisationernes studiekredse (s. 121 ff) og af forskellige personer han samarbejdede med er interessante (s. 125 ff).

Central for en behandling af socialdemokratiets udvikling er dog kun et større afsnit, nemlig hans omtale af den socialdemokratiske program – hhv. socialiseringskommission (s. 180 ff, s. 194 ff), som blev nedsat i november

1944. Krag var sekretær for den og han gør det helt klart, at for ham (og Socialdemokratiet) „gjaldt det om at finde frem til en moderne økonomisk politik" (s. 181); Krag gør det klart, at denne ikke har noget med den marxistiske politiske økonomi at gøre. Dette dog kun implicit. Det skete samtidig med, at „de ledende socialdemokratiske politikere ønskede en radikaliserende af partiets linie" (s. 183) og Vilhelm Buhl „holdt sit livs mest radikale tale" (s. 184). Det skulle efter Hedtofts ønske være „et reformistisk socialiseringsprogram. Men dristigheden måtte ikke gå tabt" (s. 184). Ud af disse mange forskellige forestillinger kom så „Fremtidens Danmark", der var præget af „økonomer som Keynes i England og Myrdal i Sverige" (s. 195) og ligeledes af den „socialliberale Beveridge" (s. 196). „Fremtidens Danmark" blev vedtaget enstemmigt på Socialdemokratiets kongres i 1945. Socialdemokratiets økonomiske politik har siden da været socialliberal. Krag gør udmærket rede for dette programs tilblivelse. Man kan dog ønske, at det senere bliver gjort mere udførligt, Krag har foruden sin dagbog åbenbart et ret udførligt materiale om dette.

Gerd Callesen